O‘ZBEK MAQOM SAN’ATIDA QONUN CHOLG‘USI IJROVIY TALQINING NAZARIY-AMALIY ASOSLARI: AN’ANA, USLUB VA SHAXSIY MAHORAT INTEGRATSIYASI

https://doi.org/10.70728/orien.v07.i04.008

Sirojiddin Usmonov
Yunus Rajabiy nomidagi O‘zbek milliy musiqa san’ati instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek maqom san’atida qonun cholg‘usi ijroviy talqinining nazariy-amaliy mohiyati an’ana, ijro uslubi va shaxsiy mahorat uyg‘unligi kesimida tadqiq etiladi. Tadqiqotning maqsadi qonun cholg‘usining maqom ansambli tarkibidagi badiiy vazifasini, uning tembr-akustik imkoniyatlari, pardaviy moslashuvchanligi, noxun bilan tovush hosil qilish xususiyati hamda ijrochi shaxsiy talqinining maqom matniga munosabatini aniqlashdan iborat. Maqolada tarixiy-tipologik, qiyosiy-tahliliy va ijroviy-amaliy yondashuvlar qo‘llanildi. Manba sifatida maqomshunoslik, cholg‘ushunoslik va an’anaviy ijrochilikka oid ilmiy adabiyotlar, xususan I. Rajabov, O. Ibrohimov, S. Begmatov, M. Matyoqubov va A. Abdugapparov tadqiqotlariga tayanildi. Natijada qonun cholg‘usi maqom ijrochiligida faqat jo‘rnavoz vosita sifatida emas, balki kuy chizig‘ini mayin bezash, lad-parda o‘tishlarini nozik ifodalash, ansambl ohangdorligiga sharqona tembr jilosini kiritish va ijro jarayonida me’yorli ijodiy talqinni yuzaga chiqaruvchi muhim cholg‘u sifatida baholandi. Tadqiqotda ijrochi erkinligi an’anaviy usul, parda, shakl va badiiy me’yorlardan uzilmagan holdagina ilmiy-estetik qiymat kasb etishi asoslab beriladi. Shu bilan birga, maqolada qonun ijrochiligida ansambl muvozanati, parda intonatsiyasi, usulga munosabat va bezak madaniyati zamonaviy maqom amaliyotining muhim ilmiy mezonlari sifatida alohida baholanadi.

Kalit so‘zlar: maqom san’ati; qonun cholg‘usi; ijroviy talqin; an’anaviy ijrochilik; maqom ansambli; parda-usul tizimi; shaxsiy mahorat; ustoz-shogird an’anasi

THEORETICAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF INTERPRETATION IN QANUN PERFORMANCE WITHIN UZBEK MAQOM ART: INTEGRATION OF TRADITION, STYLE AND PERSONAL MASTERY

Sirojiddin Usmonov
Yunus Rajabiy Uzbek National Institute of Musical Arts

(cc) BY

Abstract: This article examines the theoretical and practical nature of interpretive performance on the qanun within Uzbek maqom art, focusing on the interaction of tradition, performance style and individual mastery. The aim of the study is to identify the artistic function of the qanun in the maqom ensemble and to clarify its timbral and acoustic potential, modal flexibility, sound production through plectrum-like nail techniques, and the performer's creative relationship with the established maqom text. The research relies on historical-typological, comparative-analytical and performance-oriented methods. The source base includes scholarly works on maqom studies, organology and traditional performance, particularly the studies of I. Rajabov, O. Ibrohimov, S. Begmatov, M. Matyoqubov and A. Abdugapparov. The article argues that the qanun should not be viewed merely as an accompanying instrument. In maqom practice, it may function as a refined medium for shaping the melodic line, expressing subtle modal transitions, enriching ornamentation and adding a distinctive Eastern timbral quality to ensemble sound. The study also emphasizes that personal interpretation becomes artistically meaningful only when it remains connected to the traditional norms of form, usul, modal structure and performance ethics. Thus, the balance between inherited tradition and creative individuality is defined as a central criterion of qanun performance in contemporary Uzbek maqom practice.

Keywords: maqom art; qanun; performance interpretation; traditional performance; maqom ensemble; modal-rhythmic system; individual mastery; ustoz-shogird tradition

Kirish. O‘zbek maqom san’ati o‘zining tarixiy qatlamlari, parda-usul tizimi, murakkab shakl tuzilishi va og‘zaki an’ana orqali yetib kelgan ijro mezonlari bilan milliy musiqa tafakkurining eng yuksak ko‘rinishlaridan biridir. Maqom ijrochiligida har bir cholg‘u nafaqat tovush chiqaruvchi vosita, balki muayyan badiiy vazifani bajaruvchi ifoda tizimi sifatida namoyon bo‘ladi. Shu ma’noda qonun cholg‘usining maqom ansambli tarkibidagi o‘rni alohida ilmiy e’tiborni talab etadi. Chunki qonun o‘zining ko‘p torli tuzilishi, noxun bilan terib chalinishi, tembrining nafisligi, lad-parda o‘tishlarini tez va nozik ifodalash imkoniyati bilan maqom kuy yo‘llariga xos badiiy nozikliklarni ochib berishga xizmat qiladi.

Maqom tushunchasining o‘zi parda, lad, kuy va ashula yo‘llari majmuasi bilan bog‘liq ko‘p qatlamli ilmiy mazmunga ega. I. Rajabov maqomni qisqa, lekin mazmunan aniq tarzda “ma’lum lad asosiga mos keladigan” kuy va ashula yo‘llari majmuasi sifatida izohlaydi [7. 63-64-b.]. Ushbu ta’rif maqom ijrochiligi uchun muhim bo‘lgan ikki jihatni ko‘rsatadi: birinchidan, maqom ijrosi tasodifiy kuy chalish emas, balki muayyan lad-parda tizimiga tayangan jarayondir; ikkinchidan, ijrochi shaxsiy talqini aynan shu tizim ichida shakllanadi. Demak, qonun ijrochisining erkinligi ham

(cc) BY

parda, usul, shakl va an’anaviy ohangdorlik mezonlari bilan chegaralangan holda namoyon bo‘ladi.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, hozirgi ijrochilik amaliyotida qonun cholg‘usi maqom ansambllari, yakkanavoz dasturlar va ta’lim jarayonida faol qo‘llanayotgan bo‘lsa-da, uning maqom talqinidagi badiiy vazifasi, an’anaviy mezonlar bilan ijodiy yondashuv o‘rtasidagi nisbat, shaxsiy mahoratning maqom matniga ta’siri yetarlicha tizimli tadqiq qilinmagan. Ayrim ishlarda qonunning kelib chiqishi, tuzilishi, torlari, sozlanishi yoki qayta amaliyotga kirib kelishi haqida ma’lumot beriladi; biroq aynan maqom ijrochiligidagi talqin masalasi, ijro uslubi va ijodiy tafakkur birligi ko‘pincha umumiy bayon doirasida qolib ketadi.

Tadqiqotning maqsadi o‘zbek maqom san’atida qonun cholg‘usi ijroviy talqinining nazariy-amaliy asoslarini aniqlash, unda an’ana, ijro uslubi va shaxsiy mahorat uyg‘unligining badiiy mezonlarini yoritishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun qonun cholg‘usining tarixiy manbalardagi o‘rni, maqom ansambli tarkibidagi vazifasi, talqin tushunchasining ijro jarayonidagi mazmuni, shuningdek, zamonaviy ijrochilikda ijodiy yondashuvning me’yoriy chegaralari tahlil qilindi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Maqom ijrochiligida qonun cholg‘usini o‘rganish bir necha ilmiy yo‘nalish kesishmasida amalga oshiriladi: maqomshunoslik, cholg‘ushunoslik, ijrochilik nazariyasi va an’anaviy ta’lim metodikasi. I. Rajabovning “Maqomlar” monografiyasi maqomlarning tarixiy-nazariy mohiyatini aniqlashda asosiy tayanchlardan biri bo‘lib, unda maqom atamasi, parda-lad munosabatlari, maqom turkumlari va ijrochilik masalalari keng yoritilgan. Muallifning Navoiy davri cholg‘ulari haqidagi fikrlari ham qonun cholg‘usining tarixiy muhitini aniqlashda muhimdir. Jumladan, Rajabov Navoiy asarlarida ud, nay, g‘ijjak, tanbur, chang, rubob, qo‘biz, qonun, rud, chag‘ona, daf va nog‘ora kabi cholg‘ular nomi uchrashini qayd etadi [7. 28-b.]. Bu dalil qonunning o‘zbek va umumsharq mumtoz musiqa muhitidagi tarixiy ildizlari borligini ko‘rsatadi.

O.Ibrohimovning “Maqom asoslari” o‘quv qo‘llanmasi o‘zbek maqom tizimlarining tarixiy shakllanishi, Shashmaqom, Xorazm maqomlari va Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llarining umumiy tuzilishi, shuningdek, maqom cholg‘u va aytim bo‘limlari haqidagi muhim ma’lumotlarni jamlagan. Muallif Shashmaqomning XVIII asr o‘rtalarida Buxoro saroy kasbiy musiqachilari va musiqashunoslari tomonidan olti maqomdan iborat yirik turkum sifatida ifodalanganini bayon qiladi [5. 40-b.]. Shuningdek, har bir maqomning cholg‘u va aytim bo‘limlaridan iboratligi, ularni malakali ijro etish ustoz-shogird an’anasi bilan bog‘liqligi ta’kidlanadi [5. 42-b.].

S. Begmatov va M. Matyoqubovning “O‘zbek an’anaviy cholg‘ulari” qo‘llanmasi qonun cholg‘usining tuzilishi, tarixiy taraqqiyoti, sozlanishi va O‘zbekistonda qayta amaliyotga kirib kelishi masalasida muhim manba hisoblanadi. Unda qonun Markaziy va O‘rta Osiyo xalqlari orasida keng ommalashgan, jozibadorligi va ijrochilik

(cc) BY

an’analari bilan Sharq musiqa madaniyatida alohida o‘rin tutgan cholg‘u sifatida tavsiflanadi [3. 29-b.]. Qo‘llanmada zamonaviy o‘zbek qonunida 78 ta sim mavjudligi, torlarning materiallari va tembrga ta’siri haqida ham aniq ma’lumotlar berilgan [3. 30-31-b.].

A.Abdugapparovning “Cholg‘u ijrochiligini o‘qitish uslubiyoti” darsligi ijro jarayonining pedagogik, amaliy va estetik jihatlarini yoritishi bilan mazkur mavzu uchun zarur manbadir. Darslikda qonun “maxsus yasalgan noxun bilan” chalinishi qayd etiladi [1. 32-b.]. Shuningdek, ijro va ijod munosabati haqidagi fikrlar maqom talqinining nazariy asoslarini izohlashga yordam beradi: jonli og‘zaki musiqa jarayonida ijro va ijod chegarasini qat’iy belgilash murakkabligi, ular doimo bir-birini to‘ldirib borishi ta’kidlanadi [1. 112-113-b.].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mavjud manbalarda qonun cholg‘usining tarixiy va tuzilishiga oid jihatlari nisbatan keng yoritilgan, maqom ansambli tarkibidagi ishtiroki ham qayd etilgan. Ammo maqom ijrochiligida qonun talqinining estetik mezonlari, ijrochi shaxsiy mahorati, bezak, nozik parda o‘tishlari, ansambl ichidagi tovush muvozanati va an’anaviy uslub bilan ijodiy yondashuv muvozanati alohida ilmiy muammo sifatida chuqur tahlil etishni talab qiladi. Mazkur maqola aynan shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda tarixiy-tipologik metod qonun cholg‘usining o‘zbek maqom amaliyotidagi tarixiy o‘rnini aniqlash uchun qo‘llandi. Bu yondashuv qonunni umumsharq cholg‘ulari tizimidagi qadimiy torli-tirnama cholg‘u sifatida ko‘rishga, uning maqom ansambllarida qanday vazifa bajarib kelganini tarixiy manbalar asosida talqin qilishga imkon beradi. Qiyosiy-tahliliy metod esa maqom ansamblidagi tanbur, doira, g‘ijjak, nay, chang, ud va qonun kabi cholg‘ularning funksional o‘rnini taqqoslashga xizmat qildi.

Ijroviy-amaliy metod qonun cholg‘usining tovush hosil qilish, artikulyatsiya, pardaviy moslashuv, tembr, bezak, tremolo, arpedjio, glissando va dinamik ifoda imkoniyatlarini maqom talqini bilan bog‘lab tahlil qilishga asos bo‘ldi. Bunda maqom ijrochiligida matnni aynan takrorlashdan ko‘ra, uning ruhiy-badiiy mohiyatini an’anaviy me’yorlardan chiqmagan holda jonlantirish muhimligi nazarda tutildi. Shu sababli maqolada “talqin” tushunchasi ijrochi tomonidan maqom matnini badiiy anglash, uslubiy me’yorlarga tayanish va shaxsiy ijro tajribasi orqali yangilash jarayoni sifatida izohlandi.

Metodologik jihatdan maqola OAK tizimidagi ilmiy maqolalarga xos bandlar - kirish, adabiyotlar tahlili, metodologiya, tahlil va natijalar, xulosa hamda foydalanilgan adabiyotlar tuzilmasiga yaqinlashtirildi. Ilmiy matnda tarixiy fakt, nazariy tahlil va ijroviy kuzatuv o‘zaro bog‘langan holda berildi.

Tahlil va natijalar. Qonun cholg‘usining maqom san’atidagi talqin imkoniyatlarini tushunish uchun avvalo uning tovush tabiatiga e’tibor berish zarur.

(cc) BY

Qonun ko‘p torli, noxun bilan terib chalinadigan cholg‘u bo‘lgani sababli unda tovushning paydo bo‘lishi qisqa, aniq va yaltirab eshitiladigan tembrga ega. Shu bilan birga, torlar tebranishining mayin davomiyligi, tovushlarning bir-biriga yaqin joylashuvi va parda ko‘targich moslamalarining mavjudligi ijrochiga lad o‘zgarishlarini sezgirlik bilan ifodalash imkonini beradi. Begmatov va Matyoqubov qonundagi “urb” moslamalari diatonik yoki milliy ladlarning o‘ziga xosligiga qarab belgilanishini, o‘zbek qonunida ikki qatorli urblardan foydalanilishini qayd etadi [3. 29-b.]. Bu jihat maqom ijrochiligida juda muhim, chunki maqom talqini pardaviy noziklikni, ohanglar orasidagi tabiiy o‘tishlarni va intonatsion barqarorlikni talab qiladi.

Maqom ansamblida har bir cholg‘u o‘z funksiyasiga ega. Tanbur ko‘pincha parda va maqom ohangining tayanch ifodachisi, doira esa usulning asosiy tashuvchisi sifatida qaraladi. Ibrohimov maqom cholg‘u kuylarini yakkanavoz va ansambl shaklida ijro etish an’analari mavjudligini, ansambl tarkibida tanbur va doira qatoriga dutor, nay, qo‘shnay, g‘ijjak yoki sato, chang, qonun, ud, rubob kabi cholg‘ular qo‘shilishi mumkinligini ko‘rsatadi [5. 46-b.]. Demak, qonun maqom ansamblida yetakchi parda tayanchi bo‘lishdan ko‘ra, kuy yo‘lini nafis bezash, melodik qatlamni kengaytirish, tovush rangini boyitish va ayrim o‘rinlarda ansambl sadosiga sharqona tarannum jilosini berish vazifasini bajaradi.

Qonun talqinining muhim tomoni shundaki, u maqom kuylarida mavjud xona-bozgo‘y tuzilishi, usul aylanishi, avjga yo‘nalish va ohangdorlik bosqichlarini ichki badiiy mantiq asosida anglashni talab qiladi. Agar ijrochi qonunning texnik imkoniyatlarini maqom shaklining umumiy dramaturgiyasidan uzib qo‘ysa, talqin tashqi bezaklar yig‘indisiga aylanib qoladi. Aksincha, ijrochi bezak, pardaviy o‘tish va dinamik ranglarni maqom matnining ichki rivoji bilan bog‘lay olsa, qonun ijrosi shaklni ochuvchi tahliliy-badiiy vositaga aylanadi. Shu nuqtada an’ana va shaxsiy mahorat bir-biriga qarama-qarshi emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi ikki asos sifatida namoyon bo‘ladi.

Qonun ijrochiligida talqin masalasini faqat notadagi matnni ijro qilish bilan cheklash to‘g‘ri emas. Maqom og‘zaki an’ana asosida shakllangan san’at bo‘lgani uchun nota yozuvi ko‘pincha ijroning umumiy skeletini beradi, biroq maqom ruhini to‘liq qamrab ololmaydi. Abdugapparov ta’kidlaganidek, jonli og‘zaki musiqa jarayonida ijro va ijod chegarasini aniq belgilash qiyin, ular bir-biriga tutashib boradi [1. 112-113-b.]. Bu fikr qonun ijrochiligida ham to‘la amal qiladi: ijrochi nota matnini bilishi bilan birga maqom uslubining og‘zaki ko‘nikmalarini, ustozlardan o‘tgan bezaklash me’yorlarini, avjga ko‘tarilish va qaytishdagi badiiy muvozanatni ham egallashi kerak.

An’anaviy maqom ijrochiligida ijodiy yondashuvning chegarasi bor. Bu chegara ijrochini cheklash uchun emas, balki maqomning ichki tizimini saqlash uchun zarur.

(cc) BY

Qonun ijrochisi shaxsiy mahoratini namoyon qilishi mumkin, biroq bu mahorat maqom pardalarini buzish, usuldan uzilish, ortiqcha virtuozlikka berilish yoki ansambl muvozanatini buzish hisobiga bo‘lmasligi kerak. Shaxsiy ijro faqat an’anaviy shaklga singib ketganda, maqom badiiyatini chuqurlashtirganda va tinglovchiga maqomning ichki ruhiy holatini yetkazganda haqiqiy talqin darajasiga ko‘tariladi.

Qonun cholg‘usining o‘zbek maqom ijrochiligiga qayta kirib kelishi masalasi ham talqin bilan bevosita bog‘liq. Begmatov va Matyoqubov O‘zbekistonda qonun cholg‘usining qayta amaliyotga kirib kelishida mohir sozanda Abdurahmon Xoltojiyev samarali faoliyat ko‘rsatganini, avval uni maqom ansambli tarkibiga olib kirib, keyinchalik ta’lim tizimida ixtisoslik darajasigacha rivojlantirganini yozadi [3. 31-b.]. Bu ma’lumot zamonaviy qonun ijrochiligi bevosita ijrochilik maktabi, pedagogik jarayon va ansambl tajribasi bilan bog‘liq holda shakllanganini ko‘rsatadi.

Zamonaviy maqom ansambllarida qonunning qo‘llanishi ikki tomonlama ahamiyatga ega. Birinchidan, u ansambl tembrini kengaytiradi, tovush qatlamlari orasida yorqin, ammo mayin ohang qatlamini hosil qiladi. Ikkinchidan, qonun ijrochisi orqali maqom kuylarining nozik melizmatik harakatlari, qisqa bezaklari, yengil o‘tishlari va ichki tebranishlari aniqroq eshitilishi mumkin. Ibrohimov Yunus Rajabiy nomidagi Maqom ansambli tanbur va doira mavqeini saqlagan holda ud va qonun kabi sozlardan ham keng foydalanib kelayotganini qayd etadi [5. 143-b.]. Bu holat qonun cholg‘usining zamonaviy maqom talqinida tasodifiy qo‘shimcha emas, balki badiiy-estetik ehtiyoj sifatida shakllanayotganini anglatadi.

Biroq qonun cholg‘usini maqom ansambliga qo‘shishning o‘zi yetarli emas. Ijrochining ansambl madaniyati, boshqa cholg‘ular bilan tinglab chalish malakasi, doira usuliga moslashuvi, tanbur yoki g‘ijjak olib borayotgan asosiy kuy yo‘liga munosabati muhimdir. Qonun tovushi nozik va yorqin bo‘lgani uchun u ansambl ichida ortiqcha baland yoki haddan tashqari faol ishlatilsa, maqomning ichki sokinligi va ohang muvozanatini buzishi mumkin. Shu sababli qonun ijrochisidan texnik imkoniyatlarni ko‘rsatishdan ko‘ra, maqomning umumiy badiiy maqsadiga xizmat qilish talab etiladi.

Qonun talqinida shaxsiy mahorat uch asosiy mezonda ko‘rinadi. Birinchi mezon - intonatsion aniqlik va pardaviy sezgirlik. Maqom kuylarida ayrim pardalar faqat tovush balandligi sifatida emas, balki badiiy tayanch, ohangning ruhiy markazi sifatida namoyon bo‘ladi. Ikkinchi mezon - usul bilan uyg‘unlik. Qonun ijrochisi doira usulining tashqi zarbini emas, balki ichki pulsatsiyasini his qilishi lozim. Uchinchi mezon - bezak va artikulyatsiya madaniyati. Qonunda bezaklar ko‘p ishlatilishi mumkin, ammo har bir bezak maqom jumlasining mazmunini kuchaytirishi, tinglovchini asosiy kuy fikridan chalg‘itmasligi kerak.

Talqin masalasida ustoz-shogird an’anasi alohida o‘rin tutadi. Ibrohimov Shashmaqomdagi cholg‘u va aytim yo‘llarini ustoz-shogird maktabida tahsil ko‘rgan

(cc) BY

kasbiy cholg‘uchi va hofizlargina malakali ijro eta olishini ta’kidlaydi [Ibrohimov, “Maqom asoslari”, 2018: 42-b.]. Abdugapparov esa ustoz-shogird an’anasini mumtoz san’at rivojining garovi sifatida baholab, ijro mahorati, ohang tarannumi, meros va ijodiy munosabat uning asosida yotishini qayd etadi [1. 113-b.]. Qonun ijrochiligida ham bu an’ana faqat texnik mashq tizimi emas, balki maqom eshitish madaniyati, ohangga hurmat, badiiy me’yor va ijro odobini shakllantiruvchi maktabdir.

Maqom talqinida qonunning badiiy imkoniyatlari yakka ijroda va ansambl ijrosida turlicha namoyon bo‘ladi. Yakka ijroda qonun cholg‘usi kuy yo‘lini to‘liq ochib berishi, parda almashuvlarini o‘zi tashkil etishi, avjga yo‘nalishni ichki dramaturgiya asosida qurishi kerak. Ansambl ijrosida esa qonun ko‘proq umumiy tovush matosining bir qismi sifatida harakat qiladi: ba’zan kuy yo‘lini qo‘llab-quvvatlaydi, ba’zan javob jumlalari orqali ansambl dialogini yaratadi, ba’zan esa fon va tembrni boyitadi. Shu sababli yakka ijrodagi erkinlik ansambl ijrosida muvofiqlashtirilgan mas’uliyatga aylanadi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, qonun cholg‘usi ijrochiligida an’ana va ijodiy yondashuv o‘rtasidagi uyg‘unlik quyidagi shartlarga tayanadi: birinchidan, ijrochi maqomning parda-usul tizimini chuqur bilishi; ikkinchidan, u maqomning og‘zaki an’anadagi ijro uslublarini eshitish va amaliy o‘zlashtirish orqali egallashi; uchinchidan, qonunning texnik imkoniyatlarini maqomning ichki shakliy mantiqiga bo‘ysundira olishi; to‘rtinchidan, shaxsiy mahoratini ansambl madaniyati va badiiy me’yor bilan uyg‘unlashtirishi zarur. Ushbu omillar mavjud bo‘lgandagina qonun ijrosi maqom san’atida mustaqil badiiy qiymatga ega talqin sifatida namoyon bo‘ladi.

1-jadval.

Qonun cholg‘usi ijroviy talqinining asosiy mezonlari

Mezon	Mazmuni	Maqom ijrosidagi vazifasi
Pardaviy sezgirlik	Maqom lad-parda tizimini nozik his qilish va tovush balandligini badiiy tayanch sifatida anglash.	Kuy yo‘lining tabiiy ohangdorligini saqlaydi, noaniq intonatsiyani kamaytiradi.
Usul bilan uyg‘unlik	Doira zarbini tashqi ritm emas, ichki harakat va nafas sifatida qabul qilish.	Ansambl yaxlitligini mustahkamlaydi, maqom shaklining vaqt me’yorini saqlaydi.
Bezak madaniyati	Melizmatika, arpedjio, tremolo va qisqa bezaklarni me’yor bilan ishlatish.	Asosiy kuy fikrini boyitadi, lekin ortiqcha virtuozlikka aylantirmaydi.

(cc) BY

Ansambl muvozanati	Tanbur, doira, g‘ijjak, nay va boshqa cholg‘ular bilan tinglab chalish.	Qonun tovushini umumiy tembr matosiga uyg‘un qo‘shadi.
Shaxsiy talqin	Ijrochining tajribasi, didi va badiiy qarashining an’ana ichida namoyon bo‘lishi.	Maqom matnini jonlantiradi va zamonaviy ijrochilikka ijodiy ruh beradi.

Xulosa. O‘zbek maqom san’atida qonun cholg‘usi ijroviy talqini an’ana, uslub va shaxsiy mahoratning o‘zaro bog‘liq tizimi sifatida namoyon bo‘ladi. Qonun cholg‘usi maqom ansamblida faqat jo‘rnavoz yoki tembrni to‘ldiruvchi vosita emas; u kuy yo‘lining nozik pardaviy o‘tishlarini, mayin bezaklarini, sharqona ohangdorlik jilolarini va ijrochi badiiy tafakkurini ifodalash imkoniga ega bo‘lgan muhim cholg‘udir. Biroq bu imkoniyatlar o‘z-o‘zidan maqom talqiniga aylanmaydi. Ularni haqiqiy badiiy natijaga aylantiruvchi omil - ijrochining an’anani chuqur bilishi, usul va parda tizimini his qilishi, ustoz-shogird maktabida shakllangan ijro odobini egallashi va shaxsiy mahoratini me’yor bilan namoyon qila olishidir.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, qonun ijrochiligidagi ijodiy yondashuv an’anaviy maqom shaklidan uzilgan erkinlik emas, balki maqom matnining ichki mantiqini chuqur anglashdan kelib chiqadigan badiiy yangilanishdir. Qonun ijrochisi uchun asosiy mezonlar sifatida pardaviy sezgirlik, usul bilan uyg‘unlik, bezak madaniyati, ansambl muvozanati va shaxsiy talqin mas’uliyati belgilandi. Ayniqsa, zamonaviy maqom ansambllarida qonun cholg‘usidan foydalanish uning ijro imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga, an’anaviy tovush me’yorlarini saqlash mas’uliyatini ham kuchaytiradi.

Maqola doirasida qonun cholg‘usining maqom ijrochiligidagi o‘rni tarixiy manbalar, cholg‘ushunoslik ma’lumotlari va ijroviy-estetik tahlil asosida yoritildi. Kelgusida mazkur mavzu bo‘yicha alohida maqom namunalarining qonun ijrosidagi talqin variantlarini nota, audio va amaliy ijro tahlili asosida o‘rganish, Abdurahmon Xoltojiyev maktabi va uning shogirdlari ijro uslubini qiyosiy tadqiq etish, qonun cholg‘usining Buxoro, Xorazm va Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llaridagi ijroviy funksiyalarini alohida ko‘rib chiqish muhim ilmiy vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdugapparov A. Cholg‘u ijrochiligini o‘qitish uslubiyoti. Darslik. - Toshkent: “Fan ziyosi”, 2021. - 162 b.

2. Begmatov S. Hofizlik san’ati. - Toshkent: O‘zbekiston davlat konservatoriyasi nashriyoti, 2007.

(cc) BY

3. Begmatov S., Matyoqubov M. O‘zbek an’anaviy cholg‘ulari. Madaniyat, san’at kollejlari va akademik litseylar uchun o‘quv qo‘llanma. - Toshkent: “Yangi nashr”, 2008. - 72 b.

4. Fitrat A. O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi. - Toshkent, 1927.

5. Ibrohimov O. Maqom asoslari. Oliy ta’lim muassasalari uchun o‘quv qo‘llanma. - Toshkent: “Turon-Iqbol”, 2018. - 160 b.

6. Ibrohimov O., Karomatli F., Yunusov R. An’anaviy mumtoz kasbiy musiqa // O‘zbekiston san’ati 1991-2001. - Toshkent, 2001.

7. Rajabov I. Maqomlar. - Toshkent: “San’at” nashriyoti, 2006. - 394 b.

8. Yunus Rajabiy yozib olgan. Shashmaqom. I-VI jildlar. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1966-1975.

(cc) BY